

דעת ואמונה

מתורתו של

הגאון רבי עמנואל טולידאנו שליט"א

גיליון מס' 70

מלחמת מדין – תיאור המלחמה

מנחם אב תשפ"ב

מדין מעל פני האדמה, שלא יופיע במפות העולם 'מדין' ולא יהיה להם זכר ושארית בעולם, שכך הקב"ה משמיד את הרע, בזה העולם. וכן מצינו שכוננסו ישראל לארץ, ונצטוו להרוג את השבעה עממין כולם, טף ונשים, כמו שאומרת התורה 'לא תחיה כל נשמה', וכן עשה יהושע שלא החיה כל נשמה, ולמרות זאת היו ערים בארץ ישראל שאחרי שכבש אותם יהושע, העלה אותם באש, [ובספר יהושע (יא, יג) מבואר ששלושה ערים נשרפו באש, יריחו, העי, וחצור] ומה הסיבה לזה, והרי כל האומה כבר נהרגה, ומדוע לשרוף את הערים? ואמנם הסיבה לכך היא שהשבעה עמים מרוב התועבות שעשו היו מאוסים בעיני השם, ולכן לא היה מספיק להרוג את הבני אדם, אלא היה צריך לעקור את מקום גידולם, שלא יזכר שם המקום ההוא עוד, ולכן שרפו באש, וכמו כן במדין היה רצון השם להעלים את מדינת מדין מהעולם, ולכן העלו את כל עריהם וטירתם באש. וכמו כן מצינו בהפיכת סדום ועמורה, שבהתחלה השם הוריד עליהם מטר של אש וגופרית, וכך נהרסו הבתים שלהם ומתו כל היושבים בסקילה ושריפה [וזה נעשה משילוב של אש וגופרית, שהאש גורמת לגפרית להתפוצץ, ומההדף של ההתפוצצות הזו יכולים בתים לקרוס על יושביהם, וכמו הסקאדים שהיו במלחמת המפרץ, שלמרות שלא היה בהם הרבה אש, בכל זאת יש בהם חומר שגורם להתפוצצות גדולה, ומההדף יכול להיווצר נזק גדול, וחומר הגופרית נמצא בגפרורים, שע"י שפשוף קל נוצר ניצוץ של אש, כי בטבעו הוא מתחמם מהר ומעלה ניצוצות, ובאש גדולה, ההדף והנזק שלו הוא גדול]. וכל ההרס הזה נעשה בסדום ובאש וגופרית, לא הספיק להקב"ה, ובבוקר הוא לקח את הסלע שעליו היו סדום ועמורה, והפך אותה על פניו, וכך נעלמו הערים ההם מעל פני האדמה, כי בשביל להשמיד את הרע, צריך לכלות את מקומו לגמרי, ולמחוק לו כל זכר ושארית מעל האדמה. ובדורות האחרונים היה פעם שמחוק מדינה מעל פני הארץ, והיא היתה מדינת כורדיסטאן, ומקומה היה בדרום מזרח טורקיה, ובצפון עיראק, ושני המדינות - עיראק וטורקיה, לא היה להם נוח מהמדינה הזו, ונלחמו בהם וטבחו מהם רבבות בני אדם, וסיפחו את השטח לעיראק וטורקיה, וכיום אין מדינה כזו כורדיסטאן, והטורקים מואשמים בזה ברצח עם, שהם הרגו עם שלם בשביל פיסת אדמה. ואמנם שם המקום עדיין קיים, בשליטת עמים אחרים, וכאן במדין היה רצון השם, לכלות את המקום של הרשע, שלא יהיה לו זכר. וזה המושג שנקרא "ימח שמו וזכרו" ש'היה מטרה למחות את האומה של מדין, וגם למחות את השם והזכר שלה מעל פני האדמה, ולכן שרפו את הערים שלהם באש, וכך נשכח שמם וזיכרם.

בשופטים מבואר שמדין עדיין קיימת

ה) ויש לשאול על זה מספר שופטים, שמבואר שם שמדינת מדין עדיין קיימת, גם אחרי מלחמת מדין, שמשופר שם (פרק יז) שבני ישראל עשו הרע בעיני השם, ויתנם ביד מדין שבע שנים, והם הציקו מאד לבני ישראל, והרסו להם את החקלאות, והשחיתו את כל מה שזרעו, ופגעו בבעלי החיים שלהם שה שור וחמור, והמדיינים היו רבים מאד כמו ארבה, ובאו עם גמליהם להשחית את הארץ. ואז זקקו בני ישראל אל השם, וישלח להם את גדעון שיושיע אותם מיד מדין, וגדעון לקח שלוש מאות איש מבני ישראל, עם שופרות, וכדים - עם לפידים בתוכם, וכאשר תקעו בשופרות התנפצו הכדים שבידיהם, ומיד כל המחנה של מדין שמו חרב - איש בחבירו, וברחו משם, ואז רדפו בני ישראל אחרי מדין וניצחום. ומהמעשה הזה אנחנו למדים שהיתה מדינה ושמה מדין, והיה בה אוכלוסיה גדולה, עד שהיו כארבה לרוב, וזה תמוה מאד, שהרי ישראל הרגו למדין את כל הזכרים והנקבות הגדולות, ושבו את הקטנות, ואת עריהם שרפו באש, וא"כ איך חזרה המדינה הזו לחיים? וצריך לומר מתוך ההכרח, שאחרי שבאו לשם אומה אחרת, והקימו מדינה וקראו לעצמם מדין, אבל אין זה אותם מדין שהחטיאו את ישראל בשיטים, שהם התכלו, ובהא אומה אחרת שקראו לעצמם כן.

כמה חיילים היו בצבא של מדין

ו) אומרת התורה "וימסרו מאלפי ישראל...שנים עשר אלף חלוצי צבא" והיינו שהצבא של בני ישראל היה בו רק שנים עשר אלף איש, והם נלחמו מול כמה צבאות של מדין, שהי חמשה מלכים היו להם, אוי, רקם, וצור, חור, ורבע, והסיבה לכך, שהיה היתה מחולקת לחמש ערים, וכל עיר היתה ממלכה בפני עצמה עם מלך בנפרד, וכמו כן היה להם צבא בנפרד, וכל הצבאות האלו באו להילחם יחד כנגד שנים עשרה אלף איש מבני ישראל. [וכמו כן היה בארץ ישראל, שהיו בה ל"א מלכים, וכל עיר היתה ממלכה בפ"ע עם מלך נפרד, וצבא נפרד, ויהושע נלחם בכל מלכות בפ"ע].

מלחמת מדין – נקמת השם וישראל

א) הנה השם ציווה את משה רבינו לנקום נקמת בני ישראל במדין, כיון שבנות מדין החטיאו את ישראל, ונהרגו על ידם במגפה עשרים וארבעה אלף איש, ואכן כך אמר משה לבני ישראל, החלצו מאיתכם אנשים, לתת את נקמת השם במדין. ויש לשאול מדוע אמר משה לתת את נקמת השם, והרי המדיינים באו נגד ישראל ולא נגד השם, והיה ראוי לומר נקמת ישראל, וכמו שאמר לו הקב"ה. וכתב רש"י שמי שעומד כנגד ישראל, נחשב כעומד כנגד הקב"ה, ולכן מדין שבאו לפגוע בישראל נחשב שבאו נגד הקב"ה. ולולי דברי רש"י יש לפרש, שהרי הדרך של המדיינים לפגוע בישראל, היה ע"י שהחטיאו אותם בזנות, ואלוקיהם של אלו שונא זימה, וכך יהיה חרון אף ומגפה בישראל, נמצא שהיה להם כוונה לעשות מעשים שיכעיסו את השם, ולכן צריך לנקום בהם את נקמת השם. עוד אמר השם למשה, נקום את נקמת בני ישראל במדין 'אחר תאסף אל עמך' והיינו שלאחר מלחמת מדין, יגיע הזמן של משה רבינו למות, ובכל זאת משה רבינו קיים את מצוות השם בשמחה [כמש"כ רש"י] ולא התמהמה מלצאת למלחמה, כיון שכל מה שעניין אותו הוא רצון השם, ואם השם רוצה שאני אחיה, אז אחיה, ואם רצונו שאמות אז אמות, ולכן לא היה לו שום סיבה להתמהמה מלצאת למלחמה, אבל על בני ישראל אומרת התורה 'וימסרו מבני ישראל אלף למטה' ופירש רש"י שנמסרו בעל כרחם, כיון שידעו שלאחר מלחמה זו עתיד משה רבינו להסתלק, לא רצו לקרב את פטירת משה, ולא יצאו מודעתם למלחמה, אלא בעל כרחם. ב) עוד אומרת התורה שהרגו את כל מלכי מדין בחרב, וגם את בלעם בן בעור, ופירש רש"י מה עשה בלעם במדין? שבא ליקח את שכרו על שבגללו נהרגו עשרים וארבעה אלף איש מישראל, ואמר להם לישראל אם כשהייתם שישים ריבוא לא יכולתם להם, ועכשיו ב"ב אלף אתם באים להילחם? נתנו לו שכרו משלם ולא קיפחוהו. וכוונת רש"י שבלעם בא לתבוע את שכרו מבלעם, ולבסוף קיבל את שכרו מבני ישראל שהם נתנו לו את שכרו המושלם, ומהו שכרו? שהרגו אותו בחרב. וכמש"כ רש"י שבלעם הפריח את מלכי מדין באויר והוא פורח עימהם, ופנחס הראה להם את הציץ שהשם חקק בו, ונפלו כולם, ומיד שנפלו העמידו ישראל חרב, וכך הם נפלו על חרבם ומתו. והנקמה הזו בבלעם שהרגו אותו בחרב, הוא שכרו הנמשלם שמיגיע לו, על שבא להכניס את השם, ולפגוע בבני ישראל. ונמצא שבלעם בא למדין בכדי לקבל את שכרו המגיע לו, ולא ידע כמה זה נכון, שאכן הוא יקבל מה שמיגיע לו, למות בחרב ע"י בני ישראל. [ובספרי כאן (שזהו מקור דברי רש"י) מבואר כן בפירושו, שבלעם קיבל שכרו ע"י ישראל, ועיין גור אריה].

מלחמת מדין- הריגה, ביזה, ושריפה

ג) הנה בני ישראל יצאו למלחמה במדין, ובהתחלה הם הרגו רק את הזכרים, כולל הילדים והזקנים, לבד מהטף [עד גיל חמש] ואת כל הנקבות שהם השאירו בחיים ולקחו בשבי, והסיבה לכך כיון שמלחמה לא עושים נגד אזרחים רק נגד הצבא, והגברים שדרם לצאת למלחמה נהרגו, אבל הנקבות והטף שלא נלחמו, הביאו איתם בשבי, בכדי לקחת אותם לשפחות. ואז קצף עליהם משה, הרי הבנות מדין עצמם - גרמו את החטא הגדול של בני ישראל, שמחמתו מתו אלפי איש מישראל, וכתב רש"י שהיו בני ישראל יודעים על כל אחת זו היא שהחטיאה את פלוני, וזו את פלוני, הם זיהו את הנשים שגרמו להם לחטוא, וא"כ לא יתכן שהן שגרמו בעצמם לחטא לא יהרגו, ולכן אמר משה כל אשה שראויה לאיש, והיינו מגיל שלוש שנים ומעלה צריכה להיהרג, והקטנות מגיל שלוש, שאינם ראיות לאיש, החיו כדי לקחתם לשפחות, ומלבד זאת אמר משה שצריכים להרוג את כל הזכרים כולם, כולל הטף. אומרת התורה "ואת כל עריהם במושבותם, ואת כל טירתם שרפו באש" כלומר שגם לאחר שבני ישראל כילו את האומה המדיינית, שאת כל הזכרים הרגו, וכמו כן את כל הנקבות מגיל שלוש ומעלה, והשאר נלקחו לשפחות, ואת כל בהמתם ומקניהם בזו, ובכל זאת זה לא היה מספיק, וציווה השם לשרוף את כל העיר והפלטריין שלהם באש, וצריך להבין מה היתה המטרה בזה, ומה העניין להעלות את הערים באש, אחרי שהאומה כולה נהרגה?

עקירת מדינת מדין מעל האדמה

ד) וחשבת לפרש בזה, שדרכו של הקב"ה היא, כשבא להשמיד את אומות הרשעים, לא מספיק לו להורגם, אלא צריך לעקור ולכלות את המדינה והמקום שגרו בו, וכיון שמדין החטיאו את ישראל והכעיסו את השם, לא מספיק להרוג את כולם, אלא צריך לעקור את מדינת

כתוב בשיר השירים (ד, א ושם ו, ו) "שעוך כעדר העיזים, שיניך כעדר הקצובות, שעלו מן הרחצה, שכולם מתאימות, ושכולה אין בהם" ופירושו במדרש [וקצת מזה ברש"י שם] שפסוק זה הוא כנגד מלחמת מדין "שיניך כעדר הקצובות" אלו שנים עשר אלף איש שיצאו להילחם במדין, והחיילים נמשלו לשיניים שהם חותכות וטוחנות, וזה תפקיד שהצמר שלהם מסודר, ונרחצות מדי יום כדי לשמור על נקיית הצמר. שהרי צמר של כבשה סוחב הרבה בוץ ורפש, ולכן רוחצים אותם כדי לנקותן, וכך היו החיילים במלחמת מדין, רחוצים ונקיים מן החטא, ולא שח אף אחד מהן בין תפילין של יד לשל ראש. [שחוזרים על זה מעורכי המלחמה, כמ"ש מי האיש הירא ורך הלבב לך וישוב לביתו] "שכולם מתאימות" מלשון תאומים, שלא היו נכנסים החיילים של ישראל לבדן לבית של המדיינים, שהרי הגברים לא היו שם, והנשים היו שם לבד ויש בזה איסור ייחוד, ולכן היו נכנסין זוגות זוגות אצל האשה, אחד מהן היה מפחם את פניה, והשני היה מפרק את נזמיה. שמהנה הגויות במלחמה היה ליפות את עצמן, ולהתקשט בכל התכשיטים, כדי שירצו האויבים להינשא להם, וכך ירחמו עליהם ולא יהרגום. וחיילי בית ישראל לא רצו להינשל בחטא, ולכן פיתחו את פניה, וריססו אותה באיזה חומר, ודוקא החייל השני הסיר את נזמיה, כיון שהוא לא ראה אותה ביופיה, אלא רק כשפניה מפורחמות, ולא היה לו יצר אליה, "ושכולה אין בהם" שלא נכשל אף אחד מהם בעריות, כמ"ש הכתוב "לא נפקד ממנו איש" וכן לא נכשלו בגזל מהביזה, אלא הביאו הכל למשה, והוא חילק את כל השלל כאשר ציווה השם. ולמרות שלא נכשלו בני ישראל במלחמה, באו מפקדי הצבא למשה, והביאו את התכשיטים של זהב מהשלל, ואמרו אנחנו רוצים להקריב קרבן להשם בכדי לכפר על נפשינו, ואמר להם משה, דברכים סותרים זה את זה, אם לא נפקד מכם איש ולא חטאתם, קרבן לו למה? אמרו לו, משה רבינו, אי אפשר שלא הזיע יצר הרע קימעה!! אנחנו הרי בני אדם ויש לנו יצר הרע, ועל המחשבה והזיעה של היצר הרע, אנו רוצים להביא קרבן!! באותה שעה התחיל משה משבחן, **כפלה הרימון קתן**, אפילו ריקנים שבכם, רצופין מצוות ומעשים טובים כרימון. ורואים מהמדרש שהצבא של ישראל הקפידו מאד לשמור על קדושת ישראל, וזוהרו מאד מהסתכלות אסורה, ואח"כ באו להתכפר על הרהור הלב, ואם כן מובן איך הם זכו ליניחון כזה, שלא נהרג בהם אפילו אחד, כיון שהם שמרו על קדושת האומה, השם שמר עליהם.

רחמנא אידכר לן זכותיה דפנחס קנאה

הייתי פעם בהכתרה של איזה רב, וזה היה בשבוע של פרשת פנחס, ועמד שם דרשן, ודרש על משה רבינו שביקש מהשם "יפקד השם אלוך הרוחות איש על העדה, איש אשר רוח בו" וביאר מדוע משה רבינו ביקש על זה כל כך, משום שמהר רבינו חשש שהקב"ה ימנה את פנחס למנהיג, כיון שהוא קינא את קנאת השם ועצר את המגיפה, ומשה רבינו לא רצה שפנחס יהיה מנהיג, כיון שהוא היה קנאי, ובמידת הקנאות לא ניתן להנהיג את עם ישראל, ולכן ביקש משה מהשם שיפקוד על העדה, איש שיועד להלך כנגד רוחו של כל אחד. ואותו דרשן לא ללמוד מזה לאותו רב, שכעת ההתמנה, שצריך לידע לא להנהיג במידת הקנאות. ואני ישבתי שם באותו מעמד, ולא יכולתי לסבול את הדברים של הדרשן, וחשבתי בלבי, איהו טיפש אותו אדם!! ראשית, כשאדם לומד בהכתרת רב, צריך לנצל את המעמד לתת מוסר לעם, ולהסביר להם כמה נחוץ לשמוע לרב, ולקבל את מרותו, ולא לנצל את המעמד להיפך... להסביר לציבור כמה הרב צריך להיות פרגמטי ומתון, וללכת לפי רצונם.... ומלבד זאת עצם ההסבר של אותו דרשן, אינו נכון, שהרי התורה משבחת את פנחס על המעשה שלו, וקיבל עבור זה ברית כהונה עולם, ופנחס חי עוד 750 שנה כאן בעולם, ואח"כ הסתלק מהעולם כמלאך, ועד היום אנחנו מתפללים להיושע בזכותו "רחמנא אידכר לן קנאותיה דפנחס קנאה" ואנחנו מבקשים ורוצים את הזכיות של פנחס, והוא אומר שאינם מתאים להיות מנהיג האומה.... והרעיונות האלו לקוחים מביט מדרשם של המפד"ל, ואין בזה שכל וחכמה.

גדר החיוב במנהגי האבילות על החורבן

והנה כתב הש"ע (סי' תקנ"ה) נוהגין שאין מניחים תפילין בת"ב בשחרית, כמו אבילים ביום ראשון שאין מניחין תפילין, והקשר על זה, הרי אסור לקרוא ק"ש בלא תפילין, ומי שעושה כן הרי"ז כמעיד עדות שקר בנפשו. ואיך המנהג יכול לבטל איסור לקרוא ק"ש בלא תפילין. ונראה הביאור לפי הנ"ל, שק"ש בלא תפילין נקרא עדות שקר, רק אם יש לו תפילין ואינו מניח, אבל אם אין לו תפילין אין בזה עדות שקר, וכמו בשבת שאינו זמן של תפילין, ואין עדות שקר בק"ש, ולפי מה שנתבאר אחר שהיה מנהג לא להניח תפילין בשחרית, אז זה נכלל במצוות נביאים להתאבל על ירושלים, וא"כ נראה שכיון שכעת הוא קיום מצוה של נביאים לא להניח תפילין, נמצא שהוא זמן אבילות, ולא זמן שיש בו תפילין, ולכן לא נקרא עדות שקר. והנה השע"ת (שם) הביא מהמקובלים שנהגו להניח תפילין בת"ב בשחרית. וראיתי מי שכתב שקלה הרוצים להחזיר עטרה ליושנה ולהתפלל עם תפילין יפה עושים. ואמנם זה דבר תימה לעקור מנהג קדום בכל תפוצות ישראל שנתחייבו לשמרו מאל תיטוש תורת אביהם, מפני דברי המקובלים שאיננו מבינים דבריהם ולא ידענו טעמם, ובודאי אסור לשנות מהמנהג ולעשות כהמקובלים. ומרן היה גם כן מיודעין חן, ולא סטה מהמנהג, ואיך יבוא אדם ויאמר אני הולך לפי הקבלה ולשנות מהמנהג. וזכורני שראיתי פעם מנין בצפת שנהיגו כדעת המקובלים, ונראה לי שכלבד מה שהם משנים ממנהג ישראל, הרי הם גם פוגעים בזה בכבוד מרן שהיה מרא דאתרא בצפת, והם על דעת עצמם משנים ממנו. וראוי לידע עוד, שאם נבוא לשנות מנהגים, זה יעורר את כל המסורת, וק"ו במנהגי אבילות על החורבן, שהם מברכי קבלה, וראינו שדחו עבורם מצות בגדי שבת אצל האשכנזים, ואיך יכול אדם לבטל מנהג זה על דעת עצמו. [מתוך ספר עוטה אור על מסכת שבת]

והנה לנו נתונים מדוייקים כמה חיילים היו בצבאות של מדין, אבל יש ללמוד מהתורה מה היה מספר התושבים של מדין, שהרי מבווא בתורה שכל בנות מדין עד גיל שלוש, נלקחו ע"י בני ישראל בשבי, והיה מניינם שלושים ושתיים אלף, ואמרו בגמ' (יבמות קיט, א ועוד) שדרך העולם הוא שיש מחצה זכרים ומחצה נקבות. ולפי זה אם היו 32,000 בנות עד גיל שלוש, כך היה גם מספר הזכרים במשך שלוש שנים, ולפי זה עד גיל חמש עשרה היה להם פי חמש מהכמות הזו, ויוצא שהיה להם 160,000 זכרים עד גיל חמש עשרה, ואם נכפיל מספר זה עד גיל שישים, יעלה לנו כ 640,000 זכרים עד גיל שישים, ואם נאמר שבמדין התגייסו לצבא רוב הזכרים, מגילאי עשרים עד שישים, יוצא שהיה להם צבא של מאות אלפי חיילים, וכנגד זה נלחמו בני ישראל, עם שנים עשרה אלף איש, והרי זה רבים נגד מעטים ממש, וזה נראה אף אבוד מראש, ובכל זאת השם נתן את מדין בידם, וניצחום בני ישראל.

ומלבד זה שהרגו בני ישראל את המדיינים, היה להם ניצחון מוחלט במלחמה, שלא היה אחד מבני ישראל שמת במלחמה, וכמו שאומרת התורה, שבסוף מלחמת מדין באו כל 'פקודי החיל' והם המפקדים של המלחמה, שרי האלפים ושרי המאות, ואמרו למשה "עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה, ולא נפקד ממנו איש" הם אמרו למשה, יצאנו להילחם עם מדין, וכשחזרנו, ספרנו את כל אנשי הצבא, ונמצא שאף אחד מאיתנו לא נהרג. והנה זה שלא נהרג אף אדם במלחמה, הוא דבר פלא ממש, שהרי פעם לא היו לוחמים בטילים ומטוסים, אלא בחץ וקשת, והיו צריכים לרדת לחזית ולירות אחד בשני, וכל אנשי הצבא של בני ישראל יצאו לחזית המלחמה וירו במדיינים, ובכל זאת אף אחד מהם לא נפגע, וזה דבר שכמעט לא יתכן.

ואמנם הסיבה שהם ניצלו, בגלל שהשם היה איתם, וראוי להבין איך הם זכו לסמיה כזו הדוקה מהשם, שלא ימות אף אחד במלחמה, ואכן היה להם את זכותו של פנחס, שיצא לפנייהם במלחמה, ואנחנו היום מתפללים להיושע בזכותו "רחמנא אידכר לן קנאותיה דפנחס קנאה" ושם במלחמה הוא עצמו יצא לפנייהם, וגם היה להם את ארון ברית השם שיצא איתם, בכדי לעורר את רחמי השם עליהם.

מעלתן וקדושתן של ישראל במלחמת מדין

ז אבל נראה שהיה כאן עוד ענין, כפי שמצינו במדרש [שיר השירים רב ד, פ"ד] דדרשו כמה פסוקים על מלחמת מדין, ומשם אנחנו למדים על מעלתם וקדושתם של בני ישראל באותה מלחמה.